

Ugnė Marija
ANDRIJAUSKAITĖ

*Kinas kauniečių
gyvenime
1918–1940 m.*

Vos atsiradęs, kinas tapo viena populiariausių meno krypčių, kasdieniškiausiu laisvalaikio leidimo būdu. Iki 1919 m. Kaune kino filmai buvo rodomi nereguliariai, tam nepritaikytose vietose. 1919 m. balandį Kaune, Laisvės alėjoje, atsidarius pirmajam kino teatrui *Palas* (Laisvės al. 58, dab. Laisvės al. 82, pastate įsikūręs SEB bankas), kinas tapo neatsiejama Kauno miesto ir priemiesčių gyventojų laisvalaikio kultūros dalimi. Kino istoriją Lietuvoje iki 1940 m. tyrė Vytautas Mikalauskas.¹ Kiti Lietuvos kino istorijos tyrėjai šiam laikotarpiui dėmesio neskyrė arba jį aptardavo itin glaustai. Kino teatrų raidą ir lokalizaciją Kauno mieste ir priemiesčiuose aprašė Alvydas Surblys.²

Šiame darbe bus stengiamasi išsiaiškinti, koks kino filmų vaidmuo išryškėjo kauniečių gyvenime. Bus analizuojama kino teatrų publika, apžvelgiami įvairių Kauno miesto ir priemiesčių kino teatrų repertuarai, populiariausi filmų žanrai, taip pat bus aptariama kino teatrų publikos politinių įsitikinimų sąlygota reakcija į kai kuriuos kino filmus. Atsakant į kilusius klausimus, naudotasi tiriamojo laikotarpio periodine spauda, knygomis apie kiną, V. Mikalausko ir A. Surblio darbai.

¹ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje: nuo atrakciono iki nacionalinio kino meno*, Vilnius, 1999.

² A. Surblys, Kauno kino teatrai 1918–1940 m.: lokalizacija ir raida, *Kauno istorijos metraštis*, t. 11, 2011, Kaunas.

Kino reikšmė

Lietuvoje pradėti rodyti kino filmai greitai išpopuliarėjo ir tapo rimtu teatrų konkurentu. Apie augančią kino reikšmę ir įtaką visuomenėje rašė dauguma Lietuvos periodinių leidinių, juose atsirado skyrių, skirtų filmų apžvalgai. 1928 m. pasirodė Vytauto Kurnatausko knyga *Kinematografijos menas*³, kurioje skaitytojai supažindinti su kino istorija ir technika, atskleistas autoriaus požiūris į kinematografijos meną. 1931 m. Kaune įsikūrė Lietuvos kinematografijos mėgėjų sąjunga. Jos iniciatyva 1931 m. išleista Leono Žurausko knyga *Garsinė kinematografija: josios atsiradimo istorija ir šių dienų technika*, kurioje pristatyta garsinio kino rodymo technika. 1931–1932 m. ta pati sąjunga leido žurnalą *Kino naujienos*. 1934–1935 m. jį pakeitė naujas žurnalas *Kinas*. Kinui skirtas skiltis turėjo didieji dienraščiai. Šie leidiniai įrodo, kad kinu buvo aktyviai domimasi.

Kinas žiūrovams buvo ne tik pramoga, bet ir leido pabėgti nuo kasdienybės į iliuzijų pasaulį: „per 2 valandas, užmiršdami pilką gyvenimą, gyvename iliuzijoje ir, kada paveikslas užbaigtas, einame iš teatro patenkinti arba nepatenkinti, pareinamai nuo to, ar galas buvo geras, ar blogas. Iliuzija pasibaigė... grįžtame į gyvenimą.“⁴ Dalykai, vaizduojami kino ekranuose, buvo sunkiai įvykdomi realiame gyvenime. Žiūrėdami kino filmus, žiūrovai drauge su mėgstamais aktoriais patirdavo jų vargus, laimę ir džiaugsmus. Kinas, kaip masinis menas, žiūrovams teikė estetinį malonumą ir pramogą, iš jų nieko nereikalavo, priešingai, pataikavo, atitiko jų skonį. Dar daugiau, kinas leido žiūrovams susitapatinti su filmo veikėjais ir pamiršti savas problemas.⁵ Šios priežastys ir lėmė kino filmų populiarėjimą.

Daugėjo lietuvių, nors ir menkai nusimanančių tiek apie kiną, tiek apie aktorystę, vykstančių į užsienį ieškoti darbo kino kūrimo srityje. V. Kurnatauskas savo knygoje pateikė patarimų, kaip tapti kino artistu, režisieriumi ar operatoriumi.⁶ 1932 m. *Kino naujienose* atsirado rubrika *Ar aš tinku kinui*, žurnalo skaitytojai galėjo siųsti savo nuotraukas, o jo leidėjai pagal išvaizdą įvertindavo jų galimybes tapti kino aktoriais. Susidomėjimas šia skiltimi buvo didžiulis: redakcija į kiekvieną žurnalo numerį įdėdavo po vieną vaikinio ir merginos nuotrauką, o spausdinamuose skaitytojų laiškuose neretai būdavo klausiamą, kada pasirodys jų nuotraukos. Redakcija buvo priversta nuolat atsiprašinėti, informuodama skaitytojus apie didžiulį susidomėjimą šia skiltimi ir susidariusias eiles.

³ V. Kurnatauskas, *Kinematografijos menas*, Kaunas-Marijampolė, 1928.

⁴ V. Kurnatauskas, *Kinematografijos menas...*, p. 47.

⁵ V. Baniulis, *Kinas ir visuomenė*, Vilnius, 1982, p. 3–6.

⁶ Ten pat, p. 3–4.

Kauno kino teatrai ir jų publika

1922 m. Kaune ir priemiesčiuose veikė penki kino teatrai, – visi jie buvo įsteigti kino teatrams nepritaikytuose pastatuose. 1931–1939 m. Kaune veikusių kino teatrų skaičius svyravo nuo 10 iki 17.⁷ Dauguma tarpukario Kauno kino teatrų turėjo savo žiūrovus ir repertuaro politiką. Geresni kino teatrai buvo įsikūrę Kauno centre, priemiesčių kino teatrai dažniausiai būdavo prasčiau įrengti, skyrėsi jų repertuaras. Provincijos ir Kauno priemiesčių kino teatrus filmai pasiekdavo vėliau, todėl *Kino naujienos* per du numerius apžvelgdavo Kaune rodytus filmus, kuriuos rekomenduodavo priemiesčių ir provincijos gyventojams.⁸

Daugiausiai kino teatrų veikė Kauno centre, jų konkurencija aštrėjo. Kiekvienas kino teatras stengėsi turėti savo nuolatinę publiką, kurią pritraukdavo interjeru ir patogumu, bilietų kainomis ir nuolaidomis, o svarbiausia – repertuaru. 1932 m. geriausiai Kauno centro kino teatrais laikyti *Forum* (Laisvės al. 32, dab. Laisvės al. 46a) ir *Kapitol* (Laisvės al. 22, dab. Laisvės al. 36, tame pastate įsikūręs klubas *Kanklės*).⁹ Mėgstamas buvo kino teatras *Odeon* (Laisvės al. 49a, dab. Laisvės al. 87a, tame pastate įsikūręs Kauno lėlių teatras), išsiskyres estetinė aplinka, kuri „buvo labiau orientuota į poilsį nei į triukšmingą pramogą“¹⁰. O kino teatrui *Triumpf* (stovėjęs dabar nugriauto *Merkurijaus* vietoje) negailėta kritikos dėl prastos salės ir netikisio repertuaro. *Kino naujienose* buvo rašoma, kad šiam kino teatrui „priderėtų būti kur nors Slabadoj, o ne L[aisvės] alėjoj ties Metropoliu“¹¹. Kino teatras *Oaza* (Laisvės al. 28, dab. Laisvės al. 42) taip pat nebuvo populiarus, nors ten užsukdavo inteligentija ir studentija. Jų atsiliepimai apie šį kino teatrą ir jo repertuarą nebuvo geri. Dažniausi *Oazos* lankytojai – nepasiturintieji ir darbininkija.¹²

1933 m. *Dienos naujienos* surengė skaitytojų apklausą-konkursą apie kino filmus ir Kauno kino teatrus. Buvo gauti 164 atsakymai; apklausoje dalyvavo 119 vyrų ir 45 moterys. Jų nuomone, daugiausiai vertingų filmų parodė kino teatras *Forum*. Po jo rikiavosi *Odeon*, *Metropolitain* ir *Kapitol*.¹³ Nemažai šios apklausos-konkurso laiškų pasiekė redakciją praėjus nustatytam terminui, todėl

⁷ A. Surblys, *Kauno kino teatrai...*, p. 153.

⁸ Kur verta eiti? *Kino naujienos*, Nr. 23, 1932, p. 14; Kur verta eiti? *Kino naujienos*, Nr. 24, 1932, p. 11.

⁹ *Kino naujienos*, Nr. 7, 1932, p. 16.

¹⁰ A. Surblys, *Kauno kino teatrai...*, p. 164.

¹¹ *Kino naujienos*, Nr. 10, 1932, p. 16.

¹² V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 158.

¹³ Mūsų konkurso rezultatai, *Dienos naujienos*, 1933, gegužės 17.

perskaičius skaitytojų balsus paaiškėjo, jog vis dėlto 1933 m. geriausiu kino teatru išrinktas *Kapitol*.¹⁴

Vienas geriausių visų Kauno miesto ir priemiesčių kino teatrų buvo Žaliakalnio *Hollywood* (Ukmergės pl. 103, dab. Savanorių pr. 137)¹⁵, skirtas valstybės tarnautojams ir elitui. 1931 m. gruodį *Kino naujienose* buvo rašoma, jog, atidarius naują kino teatrą Žaliakalnyje, „nudžiugs valdininkija, kurią ligišiolinis ir nekaip vedamas kino „Banga“ ne visai patenkino“¹⁶. Toks komentaras visiškai suprantamas žinant, jog kino teatro *Banga* (Aukštaičių g. 5, dab. Aukštaičių g. 9) tualetas buvo tik lauke, o pats „kino teatras įrengtas primityviai, be centrinio šildymo, jaučiami skersvėjai“¹⁷.

Nors Žaliakalnyje, pradėdant *Hollywood*, ėmė steigtis vis daugiau gerai įrengtų kino teatrų, siūliusių įdomius repertuarus, ir ilgainiui jų skaičius prilygo Kauno centre esančių kino teatrų skaičiui, kituose priemiesčiuose padėtis buvo daug prastesnė. Kino teatrai neretai veikė kino filmų peržiūroms nepritaikytuose pastatuose, turėjo prastesnę repertuarą – vėluodavo premjeros, dažnai juostos būdavo nudėvėtos centriniuose miesto kino teatruose. Šančių kino teatrai susidurdavo ir su kitokio pobūdžio problemomis: periodinėje spaudoje pasirodė žinučių apie ginkluotą policininko užpuolimą kino teatre *Iliuzija* (Juozapavičiaus g. 13)¹⁸, apvogtą *Apollo* kino teatrą (Sodų g. 15, dab. Sodų g. 34).¹⁹ Šančių kino teatruose veikiausiai lankėsi rajone gyvenantys darbininkai ir kareiviai, čia repertuarai buvo prasti, ypač daug *Kino naujienų* kritikos sulaukė *Apollo* (*Lyra*). Šančių kino teatras *Spindulys* (Juozapavičiaus g. 17), veikęs 1919–1922 m., garsėjo prasta publika: jame buvo triukšmaujama, keikiamasi, vaikai bilietus pirkdavo už vogtus pinigus ir buvo įleidžiami į filmus, skirtus tik suaugusiems.²⁰

Ne ką geriau atrodė Aleksote 1929–1930 m. veikęs kino teatras *Aldona* (Veiverių g. 48), žinomas po kino seansų rengiamomis vakaronėmis. Ten buvo nelegaliai prekiaujama svaigiaisiais gėrimais, girta publika keldavo triukšmą, trukdydavo aplinkiniams gyventojams, užkabinėdavo praėjusius, ypač moteris.²¹

Kinas nebuvo pigi pramoga: 1928 m. pabaigoje atidaryto kino teatro *Metropolitain* (Laisvės al. 41a, pastatas neišlikęs) bilietų kainos svyravo nuo 1,10 Lt moksleiviams ir kareiviams trečioje salės eilėje iki 5 Lt už vietą ložėse.²² Tais pačiais metais didžiausias VI klasės mėnesinis atlyginimas Kaune buvo 300–400 Lt, o minimalios kauniečių mėnesinės išlaidos siekdavo apie 20 Lt

¹⁴ *Dienos naujienos*, 1933, gegužės 30.

¹⁵ *Kino naujienos*, Nr. 7, 1932, p. 16.

¹⁶ Naujas kino Kaune, *Kino naujienos*, 1931, gruodžio 25, p. 20.

¹⁷ A. Surblys, Kauno kino teatrai..., p. 179.

¹⁸ *Lietuvos žinios*, 1924, vasario 20.

¹⁹ *Lietuvos žinios*, 1924, balandžio 30.

²⁰ A. Surblys, Kauno kino teatrai..., p. 189.

²¹ Ten pat, p. 185–186.

²² Naujas kino, *Lietuvos žinios*, 1928, gruodžio 4.

butui, 15 Lt kurui, 60 Lt maistui ir 20 Lt drabužiams.²³ Ekonominės krizės metu bilietai atpigo, pavyzdžiui, kino teatre *Triumf* 1932 m. bilietas be nuolaidos kainavo nuo 1,60 Lt prasčiausiose vietose iki 3,50 Lt ložėse.²⁴ 1940 m. kino teatre *Aušra* bilietai kainavo nuo 0,75 Lt iki 1,20 Lt.²⁵ Nepasiturintys kauniečiai kino teatruose lankytis neišgalėjo, todėl eidavo į kino seansus, rengtus patalpose, nepritaikytose žiūrėti kino filmus, pavyzdžiui, Karmelitų rajone buvusioje Tilmanso salėje (dab. Kaunakiemio g. 9), kadangi čia bilietai buvo pigesni.²⁶

Kino teatrams ilgą laiką žiūrovų nestigo: salės būdavo sausakimšos, o tuo pat metu teatre – tuščios.²⁷ Bet nuo 1931 m. kino teatrų lankytojų ėmė mažėti. V. Mikalauskas nurodo svarbiausią priežastį: atsiradus garsiniam kinui, tapo beveik neįmanoma gauti nebyliojo kino juostų, o žiūrovai nesuprasdavo užsienio kalbų.²⁸ Tačiau labiau tikėtina, jog kino žiūrovų mažėjo dėl ekonominės krizės. *Lietuvos žinių* duomenimis, 1933 m. Kaune kino teatrų lankytojų sumažėjo perpus. Visus Kauno ir priemiesčių kino teatrus per metus aplankė ~757 500. Vadinasi, vienas kaunietis per metus kino teatre lankėsi vidutiniškai 7 kartus.²⁹ O stabilios ekonomikos laikais vienas kaunietis kino teatre apsilankydavo ne rečiau kaip kartą per mėnesį. 1934 m. kiekvienas kaunietis filmus žiūrėdavo dažniau – vidutiniškai 8 kartus per mėnesį. Penkis didžiausius Kauno kino teatrus per metus aplankė per 607 tūkst. žiūrovų. Gausiausiai lankytasi kino teatre *Forum*.³⁰ *Lietuvos aid* duomenimis, 1939 m. pavasarį Kaune veikė 17 kino teatrų, kuriuose per dieną įvykdavo 50 kino seansų. Visuose kino teatruose kasdien susirinkdavo apie 6 000 žiūrovų; savaitgaliais šis skaičius kartais išaugdavo iki 15 000. Centrinis kino teatrus daugiausia lankydavo 20–40 metų amžiaus žmonės, o priemiesčio kino teatruose, kuriuose rodyti lengvesnio turinio filmai, rinkdavosi ir jaunesni žiūrovai.³¹ To paties dienraščio duomenimis, pats populiariausias tarpukario Kauno kino filmas buvo 1938 m. Žaliakalnio kino teatre *Daina* (Ukmergės pl. 42, dab. Savanorių pr. 74) rodytas *Jų šimtas, o aš viena*, kurį matė 1/7 Kauno gyventojų (20 396 žmonės).³² Prieš tai, kiek ir į kokį kino filmą Kaune atėdavo žiūrovų, neskaičiuota, todėl visiškai pasikliauti minėtais *Lietuvos aid* duomenimis nevertėtų.

Kino filmai buvo pramoga ne tik suaugusiems, bet ir vaikams, tačiau

²³ Apie Kauno m. ligonių kasos veikimą, *Darbininkas*, 1928, gruodžio 2.

²⁴ A. Surblys, Kauno kino teatrai..., p. 162.

²⁵ Ten pat, p. 183.

²⁶ Ten pat, p. 170–171.

²⁷ A. Gelmė, Mūsų kinematografai, *Lietuvos žinios*, 1923, kovo 28.

²⁸ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 167.

²⁹ Kauno kinuose per pusę sumažėjo lankytojų, *Lietuvos žinios*, 1934, vasario 2.

³⁰ Kaunietis eina į kiną 8 kartus per metus, *Lietuvos žinios*, 1935, vasario 21.

³¹ Kaunas pramogauja, *Lietuvos aidas*, 1939, kovo 4.

³² Kino „Daina“ konkurso rezultatai, *Lietuvos aidas*, 1938, balandžio 9.

pastariesiems specialių kino seansų neorganizuota. Ilgą laiką nebuvo jokių amžiaus apribojimų kino filmų žiūrovams, tačiau net juos įvedus, niekas vaikų griežtai nekontroliavo.³³ Todėl nevaržomas vaikų lankymasis kino teatruose kėlė keletą skirtingų problemų. Visų pirma, nepilnamečiams buvo prieinami suaugusiesiems skirti kino filmai: ne tik romantinės dramos ar įtempto siužeto veiksmo filmai, bet ir atvira erotika bei pornografija.³⁴ Vaikams specialistai siūlė rodyti tik mokslinius filmus, tačiau kino teatrai šių rekomendacijų nepaisė.³⁵ Kita problema – kino seansų metu vaikai elgdavosi nedrausmingai: replikuodavo, švilpdavo, rėkdavo, spiegdavo ir taip trukdydavo žiūrėti filmus kitiems žmonėms. Be to, tėvai retai duodavo vaikams pinigų eiti į kino teatrą, todėl patekti į seansą kiekvienas vaikas stengėsi kaip išmanydamas. Vaikai prie kino teatrų imdavo būriuotis kelios valandos prieš filmo pradžią, stengdavosi pirmi prasibrauti prie kasų, kadangi pigiausių bilietų buvo nedaug. Prie įėjimo jie neretai užkabinėdavo praeivius, prašinėdavo išmaldos, o surinkę reikiamą pinigų sumą, nusipirkdavo kino bilietus. Kartais vaikai, norėdami gauti pinigų kino filmams, apgaudinėdavo savo tėvus ar netgi vogdavo.³⁶ Manyta, jog dėl laiko, praleidžiamo kino teatruose ar prašinėjant pinigų kino bilietams, prastėjo moksleivių mokymosi rezultatai. Mokyklos netgi siūlė drausti moksleiviams eiti į kiną³⁷, tačiau šis pasiūlymas nebuvo įgyvendintas.

Populiariausi kino filmai Kaune

1920–1926 m. Kaune buvo nustatytos kino filmų rodymo taisyklės: filmų juostose užrašai turėjo būti lietuviški, afišose neleista vartoti rusų kalbą, apribotas pornografinių filmų rodymas, į romantinio pobūdžio filmų peržiūras neturėjo būti įleidžiami nepilnamečiai iki 17 metų. Tačiau šių taisyklių daugeliu atvejų nepaisyta. Nuo 1926 m. gruodžio filmus buvo galima rodyti tik leidus karo cenzūrai.³⁸ Tačiau cenzūra nebuvo itin griežta, todėl kauniečiai galėjo žiūrėti įvairiausius filmus. Apie kino meną nusimanantys žmonės nebuvo patenkinti Lietuvoje prieinamais filmais: jie nekėlė kultūros, buvo lėkšto turinio, neaktualūs.³⁹

Kauno miesto ir provincijos kino teatruose buvo galima pamatyti

³³ Žr. kitą skyrių.

³⁴ A. Gelmė, Mūsų kinematografai, *Lietuvos žinios*, 1923, kovo 28.

³⁵ V. Kurnatauskas, *Kinematografijos menas*, p. 49–50.

³⁶ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 129–131.

³⁷ Ar kino lankymas demoralizuoja moksleiviją, *Kino naujienos*, Nr. 1, 1932, p. 14.

³⁸ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 122–123.

³⁹ A. Gelmė, Mūsų kinematografai, *Lietuvos žinios*, 1923, kovo 28.

visko – nuo pornografinių filmų⁴⁰ iki dokumentikos apie naujausius mokslo išradimus.⁴¹ Veiksmo filmai, tampę žiūrovų nervus⁴², nebuvo itin populiarūs. Vakarų Europoje ir Amerikoje buvo mėgstami reviu (pramoginio pobūdžio filmai su šokiais ir dainomis, parodijuojantys tuometines aktualijas), tačiau Kaune tokie filmai ypatingo dėmesio taip pat nesulaukė.⁴³ Erotinio pobūdžio filmų rodyta gana daug: *Lietuvos aidas* teigė, jog Kaune jie sudaro maždaug pusę viso repertuaro.⁴⁴ Iškalbingi buvo ir jų pavadinimai: *Homoseksualistai*, *Tūkstantis ir viena moteris*, *Ydų ir ištvirkimo pasaulis*, *Šių dienų Sodoma ir Gomora*, *Alacho sodas*, *Čikagos banditų karalius*, *Gatvės mergina*, *Nuoga moteris*, *XX a. Adamas ir Ieva* ir t. t. Erotiniai filmai piktino katalikišką visuomenės dalį, todėl netgi susikūrė antikinematografininkų kino draugija, skatinusi nesilankyti kino teatruose.⁴⁵ Tačiau erotinių filmų populiarumas nemažėjo, o jų žiūrėjimas nebuvo išskirtinis įvykis. Pavyzdžiui, 1928 m. gruodžio 4 d. buvo atidarytas kino teatras *Metropolitain*. Atidarymo ceremonijoje dalyvavo pirmoji valstybės ponija Sofija Smetonienė, ministro pirmininko Augustino Voldemaro žmona Matilda Voldemarienė, diplomatinio korpuso nariai, spaudos atstovai bei kiti garbingi svečiai.⁴⁶ Svečiams buvo rodomas erotinis filmas *Šecherezada*.⁴⁷

1939 m. gruodžio 31 d. Žaliakalnyje atsidarė kino teatras *Aušra* (Aušros g. 14a, dab. Aušros g. 17), kurio repertuare „vyravo gražūs arba skandalingi filmai apie meilę, amerikiečių produkcija, prancūzų, rusų kinas. Nemažai filmų rodyta su prieraišu „tik suaugusiems“ arba „šią filmą nepilnamečiams žiūrėti draudžiama“⁴⁸.

Tiek Kaune, tiek priemiesčiuose populiariausi buvo lengvi filmai, skirti masiniam žiūrovui. Todėl ir buvo stengiamasi sudaryti tokį repertuarą. Kauno centre atsidaręs kino teatras *Kapitol* greitai tapo vienu populiariausių visame

⁴⁰ Pornografijos apibrėžimas teisiniuose aktuose buvo gana atviras interpretacijoms, pvz.: 1919 12 17 Spaudos įstatymas pornografinę spaudą vadino tokią, kuri „savo turiniu arba vaizdais įžeidžia doros ir gerų įpročių jausmus“; kituose teisės aktuose, tarp jų ir įsakymuose dėl kino filmų cenzūros, pornografija nebuvo apibrėžiama. Todėl, ar filmas turėjo būti draudžiamas kaip pornografinis, priklausė nuo asmeninės cenzoriaus nuomonės, kurią, anot V. Mikalausko, kartais veikė asmeninės pažintys. Konservatyvių pažiūrų asmenys pornografija laikė netgi literatūrą lytinės sveikatos ir švietimo klausimais. Todėl atskirti, ar filmas buvęs erotinis, ar pornografinis (pagal šiuolaikinę terminologiją), yra ganėtinai sudėtinga, tad straipsnyje dažniausiai bus pakartojamos originalios šaltinių ir literatūros sąvokos. V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 122–123; Graboriai Kauną užplūdo, *XX amžius*, 1937, rugsėjo 16; Dėl pornografinės literatūros, *Lietuvos aidas*, 1937, spalio 2.

⁴¹ Kinematografai ir kabareš, *Lietuvos žinios*, 1922, balandžio 12.

⁴² V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 114–115.

⁴³ Kauniečiai nemėgsta reviu, *Kino naujienos*, 1931, spalio 31, p. 14.

⁴⁴ Filmų įtaka Lietuvoje, *Lietuvos aidas*, 1931, lapkričio 26.

⁴⁵ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 114–115.

⁴⁶ Kino teatras „Metropolitain“, *Lietuvos aidas*, 1928, gruodžio 5.

⁴⁷ Kino „Šecherezada“ reklama, *Rytas*, 1928, gruodžio 5.

⁴⁸ A. Surblys, Kauno kino teatrai..., p. 183.

mieste. Tai lėmė filmų repertuaras – „lengvi vokiečių „Ufos“ ir kitų mažesnių fabriku pagaminti farsai“. *Kapitol* sėkmę *Kino naujienos* aiškino taip: „kad kauniečiai mėgsta kiek pasijuokti savo monotoniškam protestuotų vekselių ir paskolų gyvenime – ne paslaptis ir ne naujiena. Iš čia ir to kino nemažas pasisėkimas.“⁴⁹

Į kitokių filmus ir kitokią publiką orientavosi kino teatras *Odeon*. Dauguma visų sovietinių filmų buvo rodomi būtent šiame kino teatre. Sovietinė kino produkcija visada sulaukdavo didesnio atgarsio. 1926 m. rugsėjį *Odeone* buvo rodomas žymus sovietinis filmas *Šarvuotis „Potiomkinas“*. Jo žiūrėti visada susirinkdavo pilna salė, neretai netgi trūkdavo vietų. Šiame filme vaizduotas sukilimas laive *Kunigaiškis Potiomkinas*, pastangos numalšinti raudonąją revoliuciją, nekaltų žmonių žūtys. Dešinėsios krypties spauda šį filmą laikė bolševikine agitacija, o kairiosios – vertingu meno kūrinium.⁵⁰ 1928 m. minint Vilniaus praradimo metines, *Odeon* parodė sovietinį filmą apie 1863 m. sukilimą *Kostas Kalinauskas*. Afišose buvo skelbiama, jog filmas sukurtas remiantis Lietuvos istoriko Augustino Janulaičio tyrinėjimais.⁵¹ Tačiau pats A. Janulaitis rašė, kad filmas sukurtas žmonių, visiškai neišmanančių Lietuvos istorijos, o filme vaizduojami įvykiai net nepanašūs į A. Janulaičio tyrimų išvadas; be realių sukilimo dalyvių pavardžių, filme nėra nieko istoriško.⁵² Nepaisant to, šis filmas buvo teigiamai įvertintas Lietuvos visuomenės.

Nors ir baimintasi galimos bolševikinės propagandos, panašu, jog sovietiniai filmai iš tiesų buvo kokybiškesni: 1935 m. kovą buvo surengta uždara filmo *Čiapajevs* peržiūra. Joje dalyvavo Lietuvos Prezidentas, ministrai, kariuomenės vadas ir aukštesnio rango karininkai. Pasklidus gandams apie šį filmą, reikalauta jį parodyti visiems norintiems. Kovo pabaigoje visą savaitę filmas rodytas teatre *Forum*. Apie jį būta dvejopų atsiliepimų: vieni gyrė filmo meniškumą, kiti peikė jame išreikštas bolševikines idėjas.⁵³ Iki pat 1938 m. sovietinių filmų rodymas nebuvo išskirtinai varžomas, tačiau vėliau jie imti cenzūruoti, iš juostų būdavo iškarpomai ištisi gabalai, – nuo to nukentėdavo filmų vientisumas ir prasmė.⁵⁴

Pirmasis garsinis filmas Lietuvoje žiūrovus sutiko kino teatre *Odeon*. Tai buvo 1930 m. sausio pabaigoje parodyta kino juosta *Tik tave aš mylėjau*. Ši juosta sulaukė didžiulio pasisėkimo – *Odeon* salė visada būdavo sausakimša.⁵⁵ Be abejonės, tai lėmė ne tiek filmo turinys ar pastatymas, o galimybė žiūrovams pirmą kartą išgirsti filmo herojų dialogus ir kitus garsus.

⁴⁹ *Kino naujienos*, 1931, lapkričio 15, p. 5.

⁵⁰ *Rytas*, 1928, rugsėjo 21.

⁵¹ Filmas, kurį turi matyti visa Lietuva, *Lietuvos aidas*, 1928, spalio 23.

⁵² A. Janulaitis, Dėl filmos iš 1863–64 m. sukilimo Lietuvoje, *Lietuvos aidas*, 1928, lapkričio 7.

⁵³ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 200.

⁵⁴ Ten pat, p. 202–203.

⁵⁵ Garsinės filmos pasisėkimas, *Lietuvos žinios*, 1930, sausio 30.

Daugiausiai informacijos apie kauniečių pomėgius kino srityje suteikė *Kino naujienų* reportažas ir studentų kino teatro *S. T. D.* (Gedimino g. 36, dab. Gedimino g. 40a) surengta apklausa. Iš abiejų šaltinių galima susidaryti įspūdį, kokius kino filmus ir kodėl mėgo kauniečiai 1931 metais.

Kino naujienų žurnalistui apie mėgstamus kino filmus nemažai papasakojo laikraščių pardavėjas, dirbęs Laisvės alėjoje. Jis į kiną eidavo visada, kai tik turėdavo pinigų, mėgo „scenas, kada mėtosi torielkomis ir išsitepa balta tešla (kremu?) veidą“.⁵⁶ Tarp mėgstamiausių aktorių laikraščių pardavėjas paminėjo ir Charlie Chapliną, taigi respondentą galima laikyti masinės kino publikos, mėgusios farsus ir komedijas, atstovu.⁵⁷ Maironio g. ir Laisvės al. kampe laukęs šoferis labiausiai vertino kino filmų meniškumą, o į kiną eidavo retai – anot jo, kino teatrai „plėšia pinigus ir daugiau nieko, bet jei eit ir mokėt, tai reikia ką nors pamatyt“; svarbiausias dalykas jam buvęs pastatymas. Kirpėjui taip pat patiko lengvo turinio filmai, kuriuose vaizduotos gražios moterys, *salionai*, barai. Rimtesnių, istorinių filmų jis teigė nemėgstąs.⁵⁸ Kad kino filmui svarbus „gražus veikalas“, pažymėjo kalbinta telefonininkė. Deja, kokio pobūdžio filmus ji vertino, neaišku.⁵⁹ Visi kalbintieji turėjo mėgstamus kino aktorius, tačiau kaip jų privalumą įvardijo ne aktorinius gebėjimus, o išvaizdą.

Studentų kino teatro *S. T. D.* apklausoje dalyvavo apie 250 žmonių. Anketas pildė atėjusieji į šį kino teatrą. Kadangi *S. T. D.* bilietai buvo nelabai brangūs, didžiąją jo publikos dalį sudarė studentija ir mažesnes pajamas gaunantys kauniečiai. Apklausos rezultatai parodė, jog muzikinius filmus mėgo ~70 proc. lankytojų, garsinius – 20 proc., nebylųjį kiną – 16 proc. 51 proc. lankytojų linko prie istorinių filmų, 44 proc. – *salioninių*, 20 proc. – sensacijų. ~61 proc. apklaustų žiūrovų vertino dramas, 42 proc. – tragedijas, 28 proc. – farsus. 65 proc. respondentų norėjo matyti pasaulinę apžvalgą ir lietuvišką kroniką, komedijų (tik ne amerikietišku) – 35 proc., garsinių groteskų – 30 proc. Už dvigubas programas pasisakė 40 proc. apklausos dalyvių, prieš – 47 proc. Apklausa atskleidė *S. T. D.* publikos nusistatymą prieš amerikietiškus filmus.⁶⁰

Taigi, Kauno miesto ir priemiesčių kino teatrų publiką galima suskirstyti į kelias grupes ir paaiškinti tiek kino teatrų repertuarų sudarymo pobūdį, kuriuo siekta išlaikyti nuolatinius žiūrovus, tiek viešajame diskurse vykusias diskusijas apie kino filmus. Vieniems (daugumai) kinas liko tik pramoga, kiti (mažuma) jį laikė menu. Todėl kino meno mėgėjai nuolatos kritikavo lengvo turinio ir menkos meninės vertės kino filmus, kurie buvo labai populiarūs tarp kauniečių. Toks neigiamas požiūris į lengvus filmus atsispindi žurnale *Kino naujienos*:

⁵⁶ V. Alseika, Kas man patinka kine? *Kino naujienos*, 1931, lapkričio 15, p. 8.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Ten pat, p. 9.

⁵⁹ Ten pat, p. 10.

⁶⁰ Ką mėgsta kauniečiai, *Kino naujienos*, 1931, lapkričio 22, p. 2.

„Rimtam filmui kinai neturi publikos, o bulvarinio tipo filmai sutraukia pilnas sales žiūrovų.“⁶¹ Publikos nuomonės apie kino filmus išsiskirdavo ir pagal politinius įsitikinimus: palaikantieji socialistines idėjas kritikavo turtingą ir lengvabūdišką gyvenimą vaizduojančius amerikietiškus filmus; jų manymu, daug geresni buvę sovietiniai filmai. O pastarieji filmai turėjo nemažai priešininkų, juose įžvelgusių tikrai bolševikinę propagandą.⁶²

Kinas ir politika

Kino filmai žiūrovų reakcijos sulaukdavo ne tik dėl turinio, bet ir dėl politinių priežasčių. Viena jų, sukeldavusi neigiamą žiūrovų reakciją, buvo prastas lietuvių kalbos vartojimas nebyliojo kino užrašuose ir filmų afišose. Neretai ekrane pasirodydavo užrašų keliomis kalbomis arba prastai išverstų į lietuvių kalbą, todėl neiškių ar nesuprantamų žiūrovams. Kauno kino teatre *Triumf* dėl nekokybiškų lietuviškų užrašų būta netgi vandališkų išpuolių: 1923 m. sausio 23 d. lietuvių kalbos darymu pasipiktinę moksleiviai apmėtė kino ekraną žaliais kiaušiniiais.⁶³ Dėl lietuvių kalbos darymo šį kino teatrą buvo grasinta uždaryti. Prasta situacija pastebėta ir *Oazoje*: kalba iškraipyta, reklamos ir filmų užrašai – vokiečių ir rusų kalbomis.⁶⁴ Kino filmų užrašus keliomis kalbomis kritikavo *Kino naujienų* skaitytojai: „Lietuvoj gyvena ne tik lenkai, rusai ir vokiečiai, bet gyvena dar prancūzai, turkai, estai, latviai ir kt. Tad pridėkime ir tomis kalbomis užrašus!“⁶⁵

Kino teatrų lankytojams kliuvo ne tik filmų kalba, bet ir kai kurie kino filmai, sukurti valstybėse, tarp kurių ir Lietuvos buvo karo padėtis. 1928 m. lapkričio 14 d. buvo užpultas Šančių kino teatras *Saturn* (Juozapavičiaus pr. 78). Įsibrovėliai suniokojo kino aparatūrą, supjaustė telefonų laidus. Tuo metu buvo rodomas lenkų kino filmas, todėl smurtu buvo išreikštas nepritarimas rėmusiems lenkišką kino produkciją. Vandalų niekas nesistengė surasti, ir tik po ketverių metų jie atsidūrė teisme, tačiau visi buvo išteisinti. 1929 m., rodant kitą lenkų filmą, buvo užpultas Žaliakalnio kino teatras *Palladium* (Aukštaičių g. 5, dab. Aukštaičių g. 9).⁶⁶

Daugiausiai prieštarų nuomonių sulaukė rodomi vokiečių filmai. Jie buvo laikomi prasto turinio, demoralizuojančiais, piktintasi, jog juose mėgaujama lengvabūdišku pasiturinčių miestiečių gyvenimu. Besirūpinant lietuvių kalbos vartojimu viešojoje erdvėje, kai kuriuos žiūrovus erzino ir šių filmų

⁶¹ V. Rickus, Teatro ir kino santykių klausimu, *Kino naujienos*, Nr. 11, 1932, p. 3.

⁶² V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 198–199.

⁶³ *Lietuvos žinios*, 1923, sausio 26.

⁶⁴ A. Surblys, Kauno kino teatrai..., p. 156–158.

⁶⁵ Ar palikti rusų kalbą kino užrašuose? *Kino naujienos*, Nr. 8, 1932, p. 14.

⁶⁶ V. Mikalauskas, *Kinas Lietuvoje...*, p. 125.

dainelės, kurias greitai išmokdavo ir dainuodavo žiūrovai. Be to, neretai kino teatrus pasiekdavo kitų valstybių filmai, įgarsinti vokiškai. Buvo nepatenkintų ir kino filmų turiniu – ypač išleistų Vokietijoje įsigalėjus nacizmui. Nacistinės Vokietijos filmai dažniausiai buvo propagandiniai, perteikė nacionalsocialistines idėjas, tarp jų vyravo prasto meninio turinio farsai ir operetės. Kadangi dalis visuomenės boikotuo davo vokišką kino produkciją, kino teatrų savininkai neretai imdavosi gudrybių, pristatydami vokiškus filmus kaip austriškus.⁶⁷ Taigi, taikydami prie išrankaus žiūrovo, Kauno miesto ir priemiesčių kino teatrų savininkai, ruošdami repertuarą, turėjo atsižvelgti ir į vietinės bei tarptautinės politikos aktualijas.

Išvados

Kino filmai buvo vienas populiariausių ir lengviausiai prieinamų laisvalaikio leidimo būdų 1918–1940 m. Kauno mieste ir priemiesčiuose. Kino teatrai pritraukdavo įvairiaspalvę publiką – vaikus, suaugusiuosius, darbininkiją ir inteligentiją.

Kauno centre ir priemiesčiuose veikę kino teatrai vieni nuo kitų skyrėsi eksterjeru, interjeru, repertuaru ir vyraujančia publika. Kiekvienas kino teatras turėjo savą repertuaro politiką, nukreiptą į skirtingas žiūrovų grupes, bei nuolatinių lankytojų. Daugiausiai kino teatrų veikė Kauno centre ir Žaliakalnyje. Ne vienas iš jų galėjo pasigirti gerai įrengta aplinka ir kauniečių mėgstamu repertuaru. Kauno priemiesčių kino teatrai buvo prastesni, repertuaras skurdėnis, juos nauji kino filmai pasiekdavo vėluodami, dažniausiai tik parodžius centriniuose kino teatruose.

Išsiskyrė kelios kino mėgėjų grupės. Dauguma kauniečių labiausiai mėgo lengvo turinio filmus – farsus, amerikietiškas komedijas, miuziklus, romantiškus filmus. Rodyta labai daug erotinio pobūdžio filmų, priimtinių didžiai Kauno visuomenės daliai. Mažesnei kino mėgėjų daliai labiau patiko kokybiškesni, meniškesni filmai. Tokiais laikyti keli išskirtiniai Vakarų valstybių produkcijos filmai, dažniausiai – sovietinė kino produkcija.

Kadangi politika buvo neatsiejama Pirmosios Lietuvos Respublikos piliečių gyvenimo dalis, Kauno miesto ir priemiesčių gyventojai aktyviai reiškė savo nuomonę apie kino filmus ir kino teatrus, susijusius su politika. Buvo kritikuojamas lietuvių kalbos darkymas filmų užrašuose, kino teatrai, rodę lenkų kino produkciją, sulaukdavo vandališkų išpuolių, o nacistinės Vokietijos filmai neretai būdavo boikotuojami.

⁶⁷ Ten pat, p. 193–195.

Ugnė Marija ANDRIJAUSKAITĖ

CINEMA IN THE LIVES OF KAUNAS
CITIZENS (1918-1940)

Abstract

Cinema was one of the most popular leisure time activities among all social groups of Kaunas citizens in 1918-1940. Thus, this article aims to analyse the effect of the cinema on the lives of the Kaunas inhabitants. A particular attention is given to the relation between the contingent of the cinema goers, and particular film theatres and repertoires. Further on, the most popular films and genres among the residents of Kaunas and its suburbs are compared.